

POSTANOWIENIE

Dnia 4 grudnia 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z wniosku Apolonii C.

przy uczestnictwie Adama Ż.

o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po Antonim Ż.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 4 grudnia 2009 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawczyni

od postanowienia Sądu Okręgowego w K.

z dnia 30 października 2008 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wnioskodawczyni Apolonia C. wniosła o zmianę postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 31 stycznia 1989 r. stwierdzającego nabycie spadku po Antonim Ż. na podstawie ustawy i stwierdzenie, że spadek po tym spadkodawcy nabyła w całości wnioskodawczyni na podstawie testamentu, który odnalazła w 2006 r.

Postanowieniem z dnia 21 maja 2008 r. Sąd Rejonowy w K. oddalił wniosek.

Z jego ustaleń wynikało, że w sprawie nabycia spadku po Antonim Ż. zostały wydane przez sądy dwa postanowienia - z dnia 7 listopada 1988 r. i 31 stycznia 1989 r. Obydwa są prawomocne i jednakowej treści – stwierdzają nabycie spadku na podstawie ustawy. W dniu 10 stycznia 2007 r. wnioskodawczyni wszczęła kolejne postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku po tym samym spadkodawcy, przedkładając jego testament notarialny z dnia 19 czerwca 1974 r. W uzasadnieniu wniosku wyjaśniła, że testament odnalazła w początkach marca 2006 r. Później jednak sprostowała tę informację oświadczając, że było to w grudniu 2006 r. Po odrzuceniu wniosku z uwagi na prawomocne osądzenie sprawy nabycia spadku po Antonim Ż., wnioskodawczyni wystąpiła z aktualnie rozpatrywanym żądaniem zmiany wcześniejszego postanowienia. Sąd Rejonowy ocenił, że wnioskodawczyni nie dotrzymała przewidzianego w art. 679 § 1 in fine k.p.c. rocznego terminu do złożenia wniosku, liczonego od chwili, kiedy uzyskała możliwość powołania się na odnaleziony testament, jako podstawę dziedziczenia. Ponadto stwierdził, iż postępowanie przewidziane w art. 679 k.p.c. nie jest właściwą drogą w sytuacji, kiedy istnieją dwa prawomocne postanowienia stwierdzające nabycie tego samego spadku. Taki stan rzeczy, zdaniem Sądu, uzasadnia wystąpienie o wznowienie postępowania.

Sąd Okręgowy w K. rozpoznał niniejszą sprawę na skutek apelacji wnioskodawczyni. Apelująca zarzuciła błąd w ustaleniu daty dowiedzenia się przez nią o istnieniu testamentu, pociągający za sobą niesłuszny wniosek, że o zmianę postanowienia wystąpiła po upływie roku. Podniosła też, iż tryb określony w art. 679 k.p.c. jest właściwy w niniejszej sprawie, ponieważ żadne z istniejących

postanowień o nabyciu spadku nie uwzględnia faktu sporządzenia przez spadkodawcę testamentu.

Sąd odwoławczy oddalił apelację postanowieniem z dnia 30 października 2008 r., uznając za decydujący argument o niewłaściwości postępowania przewidzianego w art. 679 k.p.c. W jego ocenie (popartej odwołaniem się do orzecznictwa Sądu Najwyższego - wyroku z 16 grudnia 1983 r., III CZP 65/83 oraz postanowienia z dnia 7 listopada 2002 r., V CKN 1258/00) - tryb ten nie może być zastosowany w wypadku, kiedy istnieją dwa (lub więcej) prawomocne postanowienia stwierdzające nabycie spadku po tej samej osobie, ponieważ nie przewiduje możliwości uchylenia wadliwych postanowień. Uwzględnienie wniosku apelującej doprowadziłoby, zdaniem Sądu Okręgowego, jedynie do zmiany postanowienia z 31 stycznia 1989 r. Natomiast nadal funkcjonowałoby w obrocie stwierdzenie nabycia spadku zawarte w postanowieniu z 7 listopada 1988 r. Według Sądu Okręgowego nie ma znaczenia, czy dwa postanowienia są sprzeczne ze sobą, czy też mają taką samą treść, ponieważ w każdym wypadku konieczne jest objęcie jednym postępowaniem wszystkich spraw i usunięcie patologicznego stanu poprzez wydanie jednego orzeczenia zgodnego z prawem. Nie jest to jednak możliwe w trybie art. 679 k.p.c.

Zajmując powyższe stanowisko Sąd Okręgowy odstąpił od rozważania trafności zarzutu skarżącej kwestionującego przyjętą przez Sąd Rejonowy datę odnalezienia testamentu, uznając ten problem za bezprzedmiotowy.

Wnioskodawczynie zaskarżyła orzeczenie Sądu Okręgowego skargą kasacyjną opartą na podstawie z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. i zarzuciła naruszenie:

- art. 679 k.p.c. poprzez przyjęcie, że tryb w nim przewidziany nie jest właściwy, mimo że przedmiotem rozważań są dotychczas nie badane przez sąd okoliczności uzasadniające zmianę kręgu spadkobierców;
- art. 386 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. polegające na nierozpoznanie istoty sprawy w wyniku wadliwego uznania za jego przedmiot żądania uchylenia prawomocnych postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku po tej samej osobie, podczas gdy wniosek zmierzał do

ustalenia prawidłowego kręgu spadkobierców w oparciu o nowo wykryte okoliczności;

- art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. poprzez nierozpoznanie zawartego w apelacji zarzutu naruszenia art. 233 k.p.c.

We wnioskach skarżąca domagała się uchylenia w całości zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uczestnik postępowania Adam Ź. wniósł o oddalenie skargi i zasądzenie od wnioskodawczyni na jego rzecz kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Regulacja zawarta w art. 679 k.p.c. i jej wpływ na dopuszczalność wznowienia postępowania w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku wywoływała spory od początku obowiązywania. Artykuł 524 § 1 k.p.c., który umożliwia co do zasady wznowienie postępowania nieprocesowego zakończonego prawomocnym postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy, wyłącza dopuszczalność wznowienia, jeżeli postanowienie kończące postępowanie może być zmienione lub uchylone. W orzecznictwie wyrażano zarówno pogląd, że art. 679 k.p.c., który niewątpliwie należało zaliczyć do przepisów przewidujących zmianę lub uchylenie prawomocnego postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, wyłączał w ogóle wznowienie postępowania w sprawach tego rodzaju, niezależnie od tego, jakimi wadami było dotknięte postępowanie (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 1994 r., III CZP 40/94, OSNC 1994/11/210, czy postanowienie z dnia 26 czerwca 2002 r., III CZ 64/02, nie publ.), jak i zapatrywanie przeciwne – że art. 679 k.p.c. wyłącza dopuszczalności złożenia skargi o wznowienie postępowania jedynie w tych wypadkach, w których podstawa wznowienia pokrywa się z przewidzianą w art. 679 k.p.c. (por. uchwałę składu siedmiu sędziów z dnia 10 listopada 1969 r., III CZP 56/69, OSNCP 1970/7-8/118, a ostatnio postanowienie z dnia 26 listopada 2003 r., III CK 144/02, nie publ., czy powoływane przez Sąd Okręgowy postanowienie z dnia 7 listopada 2002 r., V CKN 1258/00, Wokanda 2003/9/8). Szczególny splot podstaw powstaje jednak w sytuacjach – wcale

nierzadkich - kiedy doszło do wydania więcej niż jednego postanowienia stwierdzającego nabycie spadku po tym samym spadkodawcy. Wówczas, zwłaszcza gdy konkurencyjne postanowienia były różnej treści, rodził się problem, czy droga do rozwiązania tego, wysoce niewłaściwego stanu rzeczy, powinna prowadzić poprzez wznowienie postępowania na zasadach ogólnych, czy też możliwe byłoby wykorzystanie do tego celu postępowania przewidzianego w art. 679 k.p.c. Od kiedy bowiem, w wyniku nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 1 marca 1996 r. (Dz.U. Nr 43, poz. 189) wyłączona została możliwość usunięcia z obiegu prawnego prawomocnych lecz wadliwych orzeczeń, poprzez zaskarżenie ich rewizją nadzwyczajną, powstała potrzeba znalezienia odpowiedniej drogi prawnej prowadzącej do naprawienia takich błędów.

W cytowanym wyżej postanowieniu z dnia 7 listopada 2002 r. Sąd Najwyższy opowiedział się za dopuszczalnością wznowienia w takim wypadku postępowania na podstawie obowiązującego od 1 lipca 1996 r. art. 403 § 3 k.p.c. w zw. z art. 412 § 3 i art. 13 § 2 k.p.c. Zwrócił uwagę, że tylko w ten sposób może dojść do uporządkowania stanu rzeczy, ponieważ art. 412 § 3 k.p.c. umożliwia uchylenie jednego lub nawet wszystkich orzeczeń dotyczących tego samego stosunku prawnego i utrzymanie w mocy prawidłowego ewentualnie orzeczenie co do istoty sprawy. Takiej swobody działania nie zapewnia art. 679 k.p.c., który – mimo wzmianki o możliwości uchylenia postanowienia, w rzeczywistości wymaga orzeczenia merytorycznego, a zatem prowadzi do zmiany wcześniejszego orzeczenia o stwierdzeniu praw do spadku. W rezultacie nie jest narzędziem skutecznie likwidującym nieprawidłową mnogość postanowień. Pogląd przeciwny, przedstawiony w postanowieniu z dnia 8 sierpnia 2003 r. (V CK 491/02, nie publ.), nawiązuje do stanowiska o wyłączności postępowania wznowieniowego przewidzianego w art. 679 k.p.c. i celów, jakie to postępowanie ma realizować. Sąd podkreślił jego odformalizowany charakter, ukierunkowany na ochronę prawa rzeczywistego spadkobiercy do spadku bardziej niż to zapewniają przepisy o wznowieniu postępowania. Zwrócił też uwagę, na zawarowaną art. 679 § 1 k.p.c. możliwość uchylenia postanowienia, a nie tylko jego zmiany.

Ostatecznie jednak w orzecznictwie sądowym szerszą akceptację zyskała koncepcja przyjęta w postanowieniu z 7 listopada 2002 r. (np. postanowienie Sądu

Najwyższego z dnia 26 listopada 2009 r. (III CSK 30/09, nie publ.), której trafność uznają także Sądy obydwu instancji, rozpatrujące niniejszą sprawę. Koncepcja ta prowadzi jednak do sytuacji, w której spadkobierczyni, chcąc przeprowadzić dowód, że nie wszystkie osoby, które uzyskały stwierdzenie nabycia spadku, są spadkobiercami oraz że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, jest pozbawiona tej możliwości. Nie budzi bowiem wątpliwości, że obydwa postanowienia stwierdzające nabycie spadku po Antonim Ż. uprawomocniły się znacznie wcześniej niż przed pięcioma laty, wobec czego wznowienie postępowania oparte na podstawie z art. 403 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., to znaczy na podstawie późniejszego wykrycia prawomocnego orzeczenia dotyczącego tego samego stosunku prawnego, nie jest już możliwe (art. 408 k.p.c.). Powołany przepis w wyniku nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, dokonanej ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. (Dz.U. Nr 234, poz. 1571), został zmieniony i zastąpił uchylony art. 403 § 3 k.p.c.

Tymczasem art. 679 k.p.c. nie stawia wnioskodawcy ograniczeń związanych z upływem czasu od uprawomocnienia się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lecz – jeśli wniosek składa osoba, która uczestniczyła we wcześniejszym postępowaniu (§ 1) - jedynie z upływem czasu od chwili dowiedzenia się przez nią o podstawie uzasadniającej żądaną zmianę postanowienia i z tym, aby podstawy tej nie mogła powołać w poprzednim postępowaniu. Jeśli natomiast wniosek składa osoba, która w poprzednim postępowaniu nie brała udziału (§ 2) – w ogóle nie przewiduje ograniczeń. O ile więc zgodzić się należy, że postępowanie przewidziane w art. 679 k.p.c. nie zostało pomyślane jako środek porządkujący, którego zadaniem jest doprowadzenie do istnienia w obiegu prawnym tylko jednego orzeczenia stwierdzającego porządek dziedziczenia po spadkodawcy, o tyle nie można wyłączyć jego działania w wypadku wystąpienia ustawowych przesłanek do jego zastosowania z tego tylko powodu, że równolegle funkcjonuje więcej niż jedno postanowienie orzekające o tym samym przedmiocie.

Zwrócić też należy uwagę, że obecnie nawet wznowienie postępowania w oparciu o podstawę z art. 403 § 2 k.p.c. nie zakłada całościowego rozwiązania stanu spowodowanego istnieniem więcej niż dwóch orzeczeń rozstrzygających o tożsamym przedmiocie, nie obliuguje już bowiem sądu (jak czynił to uchylony art.

403 § 3 k.p.c.) do rozpoznania nie tylko zaskarżonego orzeczenia, lecz z urzędu również innych prawomocnych orzeczeń dotyczących tego samego stosunku prawnego.

Doprowadzenie do stanu, w którym w obrocie pozostaje tylko jedno orzeczenie stwierdzające nabycie spadku po jednym spadkodawcy w drodze wznowienia postępowania jest pożądane, jeżeli jednak nie jest możliwe – nie pozbawia uprawnionych prawa żądania zmiany równoległe istniejących postanowień przez określenie innego porządku dziedziczenia, niż w nich ujęty. Przy tym – ponieważ postępowanie przewidziane w art. 679 k.p.c. toczy się według reguł odnoszących się do postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, które nakładają na sąd obowiązek dokonywania z urzędu istotnych ustaleń dotyczących spadkobrania (art. 670 k.p.c.) i nie wiążą go zgłoszonym żądaniem (art. 677 § 1 k.p.c.), przyjęć należy, że przewidziana w art. 679 § 3 k.p.c. powinność zmiany orzeczenia w wypadku pozytywnego wyniku przeprowadzonego dowodu, że spadek w całości lub w części nabyła inna osoba niż wskazana w prawomocnym postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, wymaga wprowadzenia tej zmiany do wszystkich znanych sądowi postanowień. Wprawdzie w ten sposób nie dojdzie do wyeliminowania nieprawidłowości, za jaką uznać należy wielość postanowień stwierdzających nabycie spadku, ale usunięta zostanie przynajmniej najbardziej niepożądana dla porządku prawnego ewentualność istnienia równoległe orzeczeń regulujących spadkobranie w rozbieżny sposób. W praktyce natomiast orzeczenie zmieniające w jednakowy sposób dwa lub więcej postanowień stanie się technicznie jednym rozstrzygnięciem, którym legitymować się będzie spadkobierca.

Ponieważ w wyniku przyjęcia odmiennych założeń Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty zarzutu skarżącej, kwestionującego prawidłowość ustalenia, że wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku złożyła dochowując rocznego terminu liczonego od dnia odnalezienia testamentu – trafny okazał się także zarzut naruszenia art. 378 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Natomiast podnoszenie przez skarżącą naruszenia art. 386 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. jest przedwczesne, w sytuacji kiedy Sąd Okręgowy nie rozważył części zgłoszonych w apelacji zarzutów procesowych, natomiast co do pozostałych zajął niewłaściwe stanowisko.

Z przytoczonych względów zaskarżone postanowienie należało uchylić na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w K.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego uzasadnia art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c.